

MONIKA IWANEK

PROJEKTY ARCHITEKTONICZNE  
ADOLFA SZYSZKO-BOHUSZA  
DLA KOŚCIOŁA PAULINÓW W LEŚNEJ PODLASKIEJ

Adolf Szyszko-Bohusz urodził się 1 września 1883 roku w Narwie (Estonia) jako syn Polikarpa i Marceliny z Rzańskich. Był żonaty ze Stefanią z Rzepko-Łaskich<sup>1</sup>.

Szyszko-Bohusz był jednym z aktywniejszych architektów w okresie dwudziestolecia międzywojennego<sup>2</sup>. Jego dorobek artystyczny liczy sobie ponad 110 opracowań projektowych i realizacyjnych. W ciągu swojej prawie czterdziestoletniej działalności w latach 1907-1948 nie tylko ukazał swój talent jako architekt, był także członkiem wielu towarzystw naukowych i artystycznych oraz redakcji czasopism, takich jak „Architekt” i „Głos Plastyków”. Opublikował wiele artykułów i prac z zakresu architektury średniowiecza, głównie dotyczących Wawelu, m.in. *Z historii romańskiego Wawelu* (1923), *Studia nad katedrą wawelską* (1946)<sup>3</sup>. Za swoje wybitne zasługi w 1921 roku został odznaczony Krzyżem Oficerskim, a w 1928 Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski<sup>4</sup>. Wśród jego projektów znajdują się budynki administracji publicznej, banki, pensjonaty, hotele, obiekty zapro-

---

Mgr MONIKA IWANEK – doktorantka na Wydziale Nauk Humanistycznych w Instytucie Historii Sztuki w Katedrze Sztuki Nowożytnej KUL; adres do korespondencji: e-mail: miwanek@wp.pl

<sup>1</sup> A. G a c z o ł, *Szyszko-Bohusz Adolf*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny Konserwatorów Zabytków*, red. H. Kondziela, H. Krzyżanowska, z. 2, Poznań 2006, s. 257.

<sup>2</sup> P. D e t t l o f f, M. F a b i a ń s k i, A. F i s c h i n g e r, *Zamek królewski na Wawelu. Sto lat odnowy (1905-2005)*, Kraków 2005, s. 35.

<sup>3</sup> A. H. S t a c h o w s k i, *Szyszko-Bohusz*, [w:] *Encyklopedia Krakowa*, red. A. H. Stachowski, Warszawa-Kraków 2000, s. 965.

<sup>4</sup> J. B o b e r s k i, *Wydział Architektoniczny...*, *Politechnika Lwowska 1844-1945*, red. R. Szewalski, Wrocław 1933, s. 192.

jektowane na potrzeby handlu, kultury i nauki. Tak zróżnicowana twórczość świadczy o jego niezwykłych uzdolnieniach i pracowitości<sup>5</sup>. W twórczości tego architekta można wyróżnić trzy nurty estetyczne: narodowy historyzm, akademicki klasycyzm oraz własną interpretację modernizmu<sup>6</sup>.

„Nie banalne małpowanie form istniejących [...] na ziemi polskiej, nie powiększanie lub zmniejszanie ich, tylko zupełne przetopienie w swej wyobraźni i wysnucie z nich syntezy może dać nam nową architekturę”<sup>7</sup> – cytując ten z pism samego Szyszko-Bohusza adekwatnie odzwierciedla jego podejście do twórczości.

Adolf Szyszko-Bohusz zmarł 1 października 1948 roku w Krakowie, jego ciało pochowano na cmentarzu Rakowickim w Krakowie, w grobowcu rodzinnym<sup>8</sup>.

#### PROJEKTY WYKONANE DLA KOŚCIOŁA W LEŚNEJ PODLASKIEJ

Mało kto wie, że Szyszko-Bohusz pracował także dla kościoła w Leśnej Podlaskiej (il. 1). Jego tamtejsza działalność nie doczekała się dotychczas żadnego szerszego omówienia. Nie istnieją żadne studia poświęcone temu zagadnieniu. Jedyne dostępne informacje na ten temat rozsiane zostały w nielicznych tekstach będących próbą przybliżenia sylwetki niezwykle twórczego w swej działalności architekta, który w sposób niezmiernie istotny wpłynął na polską architekturę pierwszej połowy XX wieku.

Architekt w latach 1926-1936 zaprojektował siedem planów przebudowy leśniańskiej fasady, datowanych kolejno na: 1 września 1926 (il. 4, 5), 8 lutego 1935 (il. 6), 21 października 1935 (il. 7, 8), 18 kwietnia 1936 (il. 9), 8 maja 1936 (il. 10), 15 czerwca 1936 (il. 12) oraz projekt bez datacji (il. 11).

---

<sup>5</sup> M. B o r u s i e w i c z - L i s o w s k a, *Nurty twórczości architektonicznej Adolfa Szyszko-Bohusza*, „Teki Komisji Urbanistyki i Architektury” 9(1977), s. 131.

<sup>6</sup> J. P u r c h l a, *Zamek Prezydenta RP w Wiśle. Między tradycją II i III Rzeczypospolitej*, [w:] *Zamek Prezydenta w Wiśle*, red. J. Purchla, tłum. T. Bałuk-Ulewiczowa, Kraków 2005, s. 33.

<sup>7</sup> A. S z y s z k o - B o h u s z, *O znaczeniu tradycji w architekturze dzisiejszej*, „Architekt” 12(1911), z. 4-5, s. 55.

<sup>8</sup> G a c z o ł, *Szyszko-Bohusz Adolf*, s. 257.

Zaznaczyć należy, iż okres ten był szczytowym w działalności architekta – m.in. w tym czasie Szyszko-Bohusz został kierownikiem Uniwersytetu Jagiellońskiego, rektorem Katedry Architektury Zabytków Akademii Sztuk Pięknych, konserwatorem Wawelu.

Siedem leśniańskich projektów Adolfa Szyszko-Bohusza można podzielić na dwie grupy. Tę, w której każdy projekt miał zupełnie inne cechy formalne i stylistyczne oraz te, w których jedynie drobne szczegóły w wyglądzie wież i ich hełmów podlegały zmianom. Bez odmian pozostawała pierwsza i druga kondygnacja fasady i część łącząca fasadę z wieżami. Omawiane projekty same w sobie tworzą ciekawy zbiór wariantów wież i szczytów, szczególnie w powiązaniu z wklęsło-wypukłą<sup>9</sup> fasadą.

Odnosząc się do literatury przedmiotu należy stwierdzić, że o ile Szyszko-Bohuszowi i jego twórczości poświęcono dużo miejsca w różnych opracowaniach, o tyle działalność architekta w Leśnej Podlaskiej została potraktowana dość pobieżnie i skrótowo. Głównie sygnalizowano fakt przerobienia szczytu fasady w 1927 roku oraz wspomniano trwające do 1940 roku prace przy odbudowie północno-wschodniej wieży. Tego typu wiadomości pojawiły się m.in. u Kazimierza Szafranica<sup>10</sup>, Jana Maraśkiewicza<sup>11</sup>, Marii Wrzeszcz i Jana Zbudniewka<sup>12</sup>, Jerzego Łozińskiego<sup>13</sup>, czy w artykule Tadeusza S. Jaroszewskiego i Jerzego Kowalczyka<sup>14</sup>.

Ważną pozycję wśród publikacji stanowi praca Pawła Dettloffa *Odbudowa i restauracja zabytków architektury w Polsce w latach 1918-1930. Teoria i praktyka*<sup>15</sup>. Jako pierwszy podał tak wiele nowych, znaczących informacji dotyczących realizacji projektu z 1 września 1926 roku. Wspomina on, iż do zaniechania tegoż projektu doszło z powodów finansowych. Brakuje wzmianek na temat drugiej przyczyny przerwania prac. Ten pierwszy projekt został

---

<sup>9</sup> W interesujący sposób P. Bohdziewicz tłumaczy występowanie w architekturze barokowej fasady wklęsło-wypukłej jako „walkę materii z przestrzenią wolną”. P. B o h d z i e w i c z, *Zagadnienie formy w architekturze baroku*, Lublin 1961, s. 146.

<sup>10</sup> *Decus Podlachiae – ozdoba Podlasia. Sanktuarium Matki Boskiej Leśniańskiej (1683-1983)*, Warszawa 1981, s. 15.

<sup>11</sup> *Leśna Podlaska. Architektura kościoła*, Biała Podlaska 1983, s. 15.

<sup>12</sup> *Leśna Podlaska*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. X, Lublin 2004, s. 869.

<sup>13</sup> *Pomniki sztuki w Polsce*, t. III: *Mazowsze i Podlasie*, Warszawa 1999, s. 427.

<sup>14</sup> *Kilka uwag o grupie późnobarokowych kolumnowych fasad kościelnych w Polsce*, „Biuletyn Historii Sztuki” 21(1959), nr 3-4, s. 388.

<sup>15</sup> Kraków 2006.

zatwierdzony przez „Województwo”<sup>16</sup> 7 listopada 1926, „poniechano”<sup>17</sup> go z powodu zaprojektowanej zbyt ciężkiej konstrukcji.

Paweł Dettloff jako jedyny nadmienia także projekt z 15 czerwca 1936 roku (il. 12). Wiedza tego autora to wynik badań nad źródłami, na podstawie których wiadomo także, że np. hełmy kształtem „miały być zbliżone do dawnych”<sup>18</sup>.

Zasadnicze źródło informacji o projektach Adolfa Szyszko-Bohusza dla kościoła w Leśnej Podlaskiej stanowią materiały archiwalne – zwłaszcza rękopiśmienne – z archiwów: Diecezjalnego w Siedlcach, OO. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie, OO. Paulinów w Leśnej Podlaskiej, Państwowego w Lublinie, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Państwowej Akademii Umiejętności oraz Państwowego w Krakowie.

Teksty źródłowe, zwłaszcza rękopiśmienne, omawiają tematy związane z projektem z 1 września 1926 (il. 4) oraz 15 czerwca 1936 (il. 12). Prawdopodobnie dlatego, że były to jedyne dwa z siedmiu projektów, które zostały zatwierdzone przez Radę Budowlaną i bpa Henryka Przeździeckiego. Lukę w opracowaniach stanowi reszta projektów – ich historia i geneza powstania. Na omówienie zasługuje także sam wątek współpracy Szyszko-Bohusza z paulinami. Niestety, na ten temat brakuje przesłanek w dostępnej literaturze.

Źródła archiwalne potwierdzają kontakt listowny architekta z przełożonymi zakonu paulinów w Leśnej. Informacje o listach znajdują się w Kronikach „jest list od p. Szyszko-Bohusza, że zrobił plany i już je wysłał”<sup>19</sup>. Niestety dotychczas żadnej korespondencji między paulinami, a Adolfem Szyszko-Bohuszem autorce artykułu nie udało się odnaleźć.

Konieczność dokonywania zmian w kościele była podyktowana zmianami i zniszczeniami, które zastali paulini po powrocie do Leśnej. W liście<sup>20</sup> do Komisarza Rządowego Powiatu Janowskiego z 1918 roku pada informacja, iż budynki kościoła i klasztoru z powodu „zarysowania się” są zagrożone

<sup>16</sup> Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), List do Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie, Urząd Wojewódzki Lubelski, nr zesp. 403, Projekt odbudowy wież kościelnych w Leśnej Podlaskiej (pow. bialski) 1936, sygn. 345, k. 3.

<sup>17</sup> Tamże.

<sup>18</sup> D e t t l o f f, *Odbudowa...*, s. 252.

<sup>19</sup> Archiwum Jasna Góra (dalej: AJG), Kronika Klasztoru OO. Paulinów w Leśnej Podl. od r. 1919-1954 r. rozpoczęta od objęcia przez OO. Paulinów (przez o. Aleksandra Łazińskiego), nr zesp. 3325, k. 62.

<sup>20</sup> Archiwum Diecezjalne w Siedlcach (dalej: ADS), List do Komisarza Rządowego Powiatu Janowskiego, z dn. 29 VIII 1919, nr 2028, Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej, Parafia Leśna, zacz. dn. 3 IX 1917 do 5 I 1936, N. II 2.

niszczeniem. W związku z tym Wikariusz Generalny w imieniu biskupa podlaskiego prosił, by budynki zostały zbadane. Tak też uczyniono. O wynikach prac pisze w liście z 18 września Powiatowy Komisarz Rządowy:

[...] po zbadaniu budynków poklasztornych w Leśnej [...] mury kościoła zarysowały się w trzech miejscach od zewnątrz i w jednym miejscu w łuku wewnętrznym. Gmachom na razie nie grozi niebezpieczeństwo dla ostrożności jednak zostały założone w miejscach największych pęknięć papierki ostrzegawcze<sup>21</sup>.

Kolejną przyczynę przeprowadzenia, w niedługim czasie, prac remontowych kościoła stanowił ubytek muru w dzwonnicy. Powstał on, gdy w 1915 roku „schyzmatycy” wyjeżdżając z Leśnej chcieli zabrać ze sobą dzwony, które wcześniej umieścili w wieży (nieuszczegółowiono, w której – prawdopodobnie w północno-wschodniej) (il. 27). W tym też celu „wyłamano kawał muru w oknie wieży”<sup>22</sup>. Powyższe informacje świadczą, iż budynek kościelny mógł zawierać także wiele innych uszczerbków w swojej strukturze. Paulini, kierowani względami bezpieczeństwa oraz estetyką kościoła, dość szybko podjęli kroki w celu dokonania przebudowy świątyni. Już w 1921 roku rozwiązano „Komitet Budowy Kościoła” w Leśnej Podlaskiej. Jednakże za opinią ks. bpa Henryka Przeździeckiego wspomniany Komitet został rozwiązany. Za ważniejsze uznano prace „Komitetu Sprowadzenia Obrazu Matki Boskiej Leśniańskiej”<sup>23</sup>.

Z 11 sierpnia 1923 roku pochodzi list podpisany przez bpa Henryka Przeździeckiego do o. Aleksandra Łazińskiego. Biskup przesyła odpowiedź, w której zapewnia o swojej pomocy przy remoncie kościoła. Zwalnia parafię do końca 1923 oraz przez cały 1924 rok „od składania 10% z ofiar na fundusz żelazny oraz Wielebnych Ojców od wnoszenia 5% z dochodów jura stolae na cele diecezjalne”<sup>24</sup>. Na prośbę biskupa ma zostać wysłany do Kurii plan przebudowy kościoła w celu zatwierdzenia go przez Władze Diecezjalne. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego 5 września 1923

---

<sup>21</sup> ADS, List do Kurji Biskupiej Podlaskiej w Siedlcach z dn. 18 IX 1919, Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej zac. dn. 3 IX 1917 do 5 I 1936, Nr 3/20.

<sup>22</sup> ADS, Inwentarz kościoła i beneficjum Leśny z dn. 30 VII 1920, Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej zac. dn. 3 IX 1917 do 5 I 1936, bez numeru, k. 5.

<sup>23</sup> ADS, List do Jego Ekscelencji Księdza Biskupa, Pasterza Diecezji Podlaskiej w Siedlcach, z dn. 28 maja 1921 r., Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej zac. dn. 3 IX 1917 do 5 I 1936, nr 369.

<sup>24</sup> ADS, List do W. O. Aleksandra Łazińskiego, Administratora Parafji Leśna, z dn. 11 sierpnia 1923, Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej zac. dn. 3 IX 1917 do 5 I 1936, nr 2989.

przesłało list do Kurii. W nim to znalazła się informacja, iż przekazano Prezydentowi Rzeczypospolitej *memoriał OO. Paulinów* w sprawie m.in. udzielenia pomocy finansowej na remont klasztoru. Wyznaczono Kurii zadanie, by paulini dostarczyli jej kosztorys. Było to koniecznością, gdyż chciano uzyskać środki z funduszu budowlanego. Kosztorys został przekazany i zatwierdzony przez Władzę Diecezjalną 9 października 1923 roku<sup>25</sup>. Można wnioskować, iż remont kościoła był sprawą na tyle nagłą, iż podjęto wiele działań na rzecz jego rozpoczęcia.

Rok 1926 okazał się bardzo obfity w prace na rzecz budowy. W lipcu przebywał w Leśnej generał Jasnej Góry o. Piotr Markiewicz. Wizytował parafię, sprawdził stan zniszczenia kościoła. Mając doświadczenie udanej współpracy z Szyszko-Bohuszem przy projektowaniu i budowie krużganków na Jasnej Górze, o. Markiewicz zaprosił architekta do wykonania projektów przebudowy kościoła w Leśnej<sup>26</sup>. We wrześniu gotowe już plany zostały wysłane przez Janów do Lublina w celu ich zatwierdzenia<sup>27</sup>. W tymże roku wymieniono także dach na kościele, gdyż z powodu jego uszkodzeń na ścianach tworzyły się zacieki<sup>28</sup>. 7 września 1926 roku Rada Budowlana uznała plan przebudowy kościoła za nadający się do zatwierdzenia<sup>29</sup>. 5 listopada 1926 roku Komisja Architektoniczno-Budowlana przy Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych województwa lubelskiego zatwierdziła plan Adolfa Szyszko-Bohusza. Była to bardzo ważna decyzja, gdyż od tego momentu można było rozpocząć działania remontowo-budowlane. 21 stycznia 1927 roku plan został zatwierdzony przez bpa podlaskiego Henryka Przeździeckiego<sup>30</sup>.

---

<sup>25</sup> ADS, Kosztorys Preliminarz na restaurację kościoła w Leśnej na Podlasiu pow. konstantynowskiego woj. lubelskiego, z dn. 9 października 1923, Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej zacz. dn. 3 IX 1917 do 5 I 1936, Nr 3610. Kwota 2995 zł została przeznaczona na: rusztowanie i pomoce robotnicze – 10% dozór techniczny projekty, rysunki i kosztorysy – 4%. Kwota 5985 zł została przeznaczona na: wykonanie murów nadbudowania dwóch wież i frontonu głównego elewacji z ozdobnym tynkowaniem.

<sup>26</sup> AJG, Kronika Klasztoru OO. Paulinów..., nr zesp. 3325, 13 września 1926, k. 59.

<sup>27</sup> Archiwum Leśna Podlaska (dalej: ALP), Inwentarz kościoła parafii Leśna od 1920 r., a mianowicie: 1. Kaplicy w Bukowicach. 2. Kościoła w Leśnej – wraz z dodatkiem od roku 1920 do roku 1931-1956, 1 września 1926 r., nr 65. Por. AJG, Kronika Klasztoru OO. Paulinów..., 4 września 1926, k. 62.

<sup>28</sup> APL, Inwentarz zespołu (zbioru) akt Zarządu Gminy Witulin z lat 1919-1944 powiat Biała Podlaska, nr zesp. 47.

<sup>29</sup> APL, Uchwała 153, Urząd Wojewódzki Lubelski, nr zesp. 403, Plany przebudowy Klasztoru w Leśnej Podl. (pow. bialski) 1928, sygn. 344, k. 5.

<sup>30</sup> ADS, Protokół zawiązania Komitetu Budowy, Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej zacz. dn. 3 IX 1917 do 5 I 1936, 18 IV 1927, nr 3011/27.

10 stycznia 1926 o. Szczepan Szawaryn wysłał list do biskupa podlaskiego, w którym opisał proponowane zmiany w projekcie szczytu. Przeor, po wcześniejszym porozumieniu z władzą zakonną i członkami Rady Parafialnej oraz architektem powiatowym, który miał pełnić funkcję nadzoru budowlanego, zaproponował zmiany w planie zatwierdzonym przez Komisję Architektoniczno-Budowlaną w Lublinie 5 listopada 1926 roku. Najprawdopodobniej tym planem o. Szawaryn realizował zamierzenia o. Łazińskiego ( w szczycie fasady, w niszy zakończonej konchą zamiast zaprojektowanego herbu paulinów, miała znaleźć się figura Niepokalanego Poczęcia NMP). Zamiast herbu paulinów zaprojektowanego w samym szczycie fasady, chciał w niszy zakończonej konchą umieścić figurę Niepokalanego Poczęcia NMP. Zmiana miała prowadzić do większej harmonii między charakterem świątyni, a pobożnością maryjną – bliską zakonowi paulińskiemu. W ten sposób nawiązywano do figury, która przed przebudową na cerkiew prawosławną znajdowała się w tym miejscu, gdzie w aktualnym projekcie Szyszko-Bohusz umieścił krzyż. Zaproponowano także, by w przyszłości

na froncie fasady kościoła, przed Wielkimi drzwiami urządzić ganek stylowy, nad którym wznosiłaby się galeria z ołtarzem do odprawiania Mszy Św. podczas zgromadzenia ludzi. Galeria wypadła by mniej więcej w tym miejscu, gdzie na planie widnieje rama obrazu, namalowanego w tym miejscu podczas gospodarowania mniszek prawosławnych<sup>31</sup>.

Planowo budowa miała się rozpocząć już w kwietniu 1927 roku. Pod listem znajduje się notatka „Votum Komisji” z 20 stycznia 1927. Uznano, że wieże są zbyt wysokie do całości kościoła. Zalecono przykrycie ich blachą miedzianą. Resztę planu oraz zaproponowane zmiany zatwierdzono. Projekt o numerze 215 zatwierdził także bp Przeździecki 21 stycznia 1927 roku. Jednak, pomimo wcześniejszych ustaleń, nie doszło do realizacji omawianego projektu. Przyczynę stanowiły kłopoty finansowe.

18 kwietnia 1927 roku ponownie zawiązano „Komitet Budowy Kościoła”, którego przewodniczącym został o. Szczepan Szawaryn<sup>32</sup>. Odbudowę kościoła uznano za sprawę nagłą. Komitet obrał sobie za cel: pokrycie dachu nad nawami, dokończenie szczytu kościoła, budowę dwóch wież oraz remont kapitalny wnętrza. Do zadań Komitetu należała także budowa ołtarza główne-

---

<sup>31</sup> ADS, List do Jego Ekscelencji Pasterza Diecezji Podlaskiej w Siedlcach, Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej zac. dn. 3 IX 1917 do 5 I 1936, 10 stycznia 1927 r., nr 2/5.

<sup>32</sup> ADS, Protokół zawiązania Komitetu Budowy kościoła, Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej zac. dn. 3 IX 1917 do 5 I 1936, 18 IV 1927, nr 3011/27.

go, ołtarzy bocznych i ambonki, sprowadzenie organów oraz ewentualnie różnorakie przeróbki i uzupełnienia. Koszt remontu został przewidziany przez Komitet budowy na 250 tys. zł. Zapisano:

plany przebudowy elewacji frontu i wież, opracowane przez architekta P. Szyszko-Bohusza z Krakowa zostały zatwierdzone przez Księdza Biskupa Podlaskiego z dnia 21.I.27 r. Nr 215 oraz przez Komisję Archit[ektoniczno] Bud[owlaną] przy Okr[ęgowej] Dyr[ekcji] Rob[ót] Publicznych Wojew[ództwa] Lub[elskiego] w dn. 5/XI 26 r. Nr 17.387<sup>33</sup>.

Z 25 kwietnia 1927 roku pochodzi list od o. Szczepana Szawaryna do biskupa diecezji siedleckiej. Została w nim wyrażona troska o godne przyjęcie obrazu Matki Boskiej Leśniańskiej (obraz nadal znajdował się poza jego rodzimą parafią). Z tego powodu, iż brakowało już funduszy na budowę, Komitet Budowy Kościoła miał poszukiwać ludzi chętnych wesprzeć budowę – przede wszystkim finansowo<sup>34</sup>.

Plany przebudowy zostały wysłane do Lublina. Rada Budowlana 3 września 1928 roku uznała projekt o numerze 6434 za nadający się do zatwierdzenia<sup>35</sup>. Wojewoda lubelski wyraził przychylną opinię<sup>36</sup>. Starosta powiatu Biała Podlaska dał aprobatę 24 września 1928 roku. Zaznaczył jednak, że prace mają zostać wykonane ściśle według planów i pod nadzorem kierownika robót<sup>37</sup>.

W tym miejscu, na dwa lata, „śląd” remontu urywa się, nie wiadomo, co działo się w tym okresie. Dopiero w maju 1930 roku pojawia się informacja, o tym, iż o. przeor Augustyn Jędrzejczyk podjął się odnowienia kościelnego wnętrza. By usunąć pozostałości „schizmy” w pierwszej kolejności zdarto z całego wnętrza kościelnego farbę olejną. Następnie „zatarto ściany wapnem” i „pomalowano ziemnymi farbami”. Prace, którymi kierował sam o. Jędrzejczyk, zostały zakończone w połowie września 1931 roku. Ojciec przeor jako

---

<sup>33</sup> ADS, Protokół zawiązania Komitetu Budowy, Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej zac. dn. 3 IX 1917 do 5 I 1936, 18 IV 1927, nr 3011/27.

<sup>34</sup> ADS, List do Jego Ekscelencji Księdza Biskupa, Pasterza Diecezji Podlaskiej w Siedlcach, Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej zac. dn. 3 IX 1917 do 5 I 1936, 25 kwietnia 1927, nr 3011.

<sup>35</sup> APL, Uchwała 153, Urząd Wojewódzki Lubelski nr zesp. 403, Plany przebudowy Klasztoru w Leśnej Podl. (pow. bialski) 1928, sygn. 344, k. 5.

<sup>36</sup> APL, Opinia Wojewody Lubelskiego L. 6434, Urząd Wojewódzki Lubelski, nr zesp. 403, Plany przebudowy Klasztoru w Leśnej Podlaskiej (pow. bialski) 1928, sygn. 344, k. 4.

<sup>37</sup> APL, Akta III Pb L. 13715, Plany przebudowy klasztoru w Leśnej Podlaskiej (pow. bialski) 1928, sygn. 344, Urząd Wojewódzki Lubelski, nr zesp. 403.



artysta malarz wiele prac wykonał samodzielnie, np. odrestaurował obraz zasnianający Cudowny Obraz, namalował obraz Najświętszego Serca Jezusowego, który umieścił na szczycie ołtarza<sup>38</sup>.

Odpowiedź na pytanie, dlaczego remont klasztoru został zawieszony, znalazła się w zapiskach z 1931 roku. Otóż o. Szczepan Szawaryn był leśniańskim przeorem od 20 grudnia 1926 roku. Jak podkreśla kronikarz, wiele zrobił, ale prowadzenia kroniki zaniechał, co dziś utrudnia znalezienie odpowiedzi na niektóre pytania. W związku z tym, iż „sprzykrzywszy sobie to stanowisko, prosił o zwolnienie go z takowego”<sup>39</sup>, prośba została spełniona. 31 marca 1928 roku przeorem i administratorem parafii został o. Walerian Barski. Był to czas, gdy lada dzień miały się zacząć prace budowlane. Nowy przeor nie był jednak „budowniczym”, lecz gospodarzem – „podniósł gospodarstwo, które za poprzedników jego było w opłakanym stanie, ale o restaurowanie kościoła nie zatroszczył się wiele”<sup>40</sup>. Zmiana przeora spowodowała przerwanie prac remontowych.

Dopiero były generał Jasnej Góry, a teraz przeor leśniański o. Markiewicz zaczął na nowo remont kościoła i klasztoru. Nie tylko prowadził korespondencję z biskupem Przeździeckim, lecz w maju 1935 roku odwiedził go, by zaprosić na odpust i porozmawiać o odbudowie wież<sup>41</sup>.

15 października 1935 roku odbyła się wizyta dziekańska, z której przebiegu powstał protokół<sup>42</sup>. O. Markiewicz na rok 1936 postanowił przebudować wieże fasady kościoła leśniańskiego ponieważ „zbyt przypominają cerkiew prawosławną”<sup>43</sup>. W Archiwum Państwowym w Lublinie znajduje się jeden z planów<sup>44</sup> przebudowy kościoła projektu Adolfa Szyszko-Bohusza, datowany na 15 czerwca 1936 (il. 12). Już 20 czerwca trzy egzemplarze projektów odbudowy wież zostały przez o. Markiewicza wysłane do Kurii Diecezjalnej w celu zatwierdzenia. Według prawa kanonicznego projekt został zatwierdzo-

---

<sup>38</sup> AJG, Kronika Klasztoru OO. Paulinów..., nr zesp. 3325, 1928 r.

<sup>39</sup> Tamże.

<sup>40</sup> Tamże, 1931 r.

<sup>41</sup> ADS, List o. Piotra Markiewicza do ks. bpa H. Przeździeckiego, Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej zacz. dn. 3 IX 1917 do 5 I 1936, 24 lipca 1935, nr 3685.

<sup>42</sup> ADS, Protokół wizyty dziekańskiej, Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej zacz. dn. 3 IX 1917 do 5 I 1936, 15 października 1935, nr 836.

<sup>43</sup> Tamże.

<sup>44</sup> Projekt zatwierdzony za L. KBJ4/6/147 dn. 28.08.1936.

ny w Siedlcach 1 lipca 1936 roku<sup>45</sup>. Pod listem przeora, w którym prosi o zatwierdzenie projektów, znajduje się dopisek ks. Kobylińskiego z 30 czerwca. Stwierdza on, iż projekt dla kościoła leśniańskiego może być zatwierdzony, gdyż robił go „najlepszy inżynier obecnie w Polsce”. Następne zdanie potwierdza, iż paulini nie wiedzieli, jak wieże wyglądały przed przebudową „Szkoda tylko, że Ojcowie nie mają pierwotnego wyglądu wież, ja taką dużą fotografię, kiedyś widziałem”<sup>46</sup>.

Wobec tego należy postawić pytanie, dlaczego plan z 1926 (il. 4) roku nie został zrealizowany? Odpowiedzi udzielił sam przeor do Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie. W liście zawarto prośbę o zatwierdzenie projektu odbudowy wież. Wspomniano, iż wieże zostały „zniekształcone przez postawienie na nich kopuły bizantyjskich”. Dotąd kopuły nie zostały usunięte. Celem przebudowy miało być przywrócenie wieżom wyglądu zbliżonego do tego sprzed przebudowy<sup>47</sup>.

[...] odpowiedni projekt odbudowy wspomnianych wież był już raz zatwierdzony przez Województwo dnia 7 listop. 1926 r. p.L.17387, po zbadaniu jednak fundamentów wież przez p. Budowniczego powiatowego Białej Podl. ustalił on jako pomyślany w murze, poniechany i zastąpiony obecnym załączonym, jako pomyślany w drzewie a przy tem przypominającym dawne wieże<sup>48</sup>.

Rada Budowlana zatwierdziła projekt 24 lipca 1936 roku<sup>49</sup>. Na 26 sierpnia jest datowany list od Wojewody Lubelskiego do o. Piotra Markiewicza. Wojewoda wyraził zgodę na budowę pod warunkiem, że prace zostaną wykonane zgodnie z projektem i pod kierownictwem osoby do tego uprawnio-

---

<sup>45</sup> APL, Zatwierdzenie projektu N. 3185, Urząd Wojewódzki Lubelski, nr zesp. 403, Projekt odbudowy wież kościelnych w Leśnej Podlaskiej (pow. bialski) 1936, sygn. 345, k. 2.

<sup>46</sup> ADS, Dopisek do listu adresowanego Do Prześwietnej Kurji Diecezjalnej w Siedlcach, Lit. L Dz. IV, nr 2, z. III, Akta Parafii w Leśnej dekanatu janowskiego 7 I 1936-11 X 1982, 20 czerwca 1936, nr 3/85.

<sup>47</sup> Jak potwierdza inny dokument, niewiele wiadano o tym, jak wyglądały wieże przed przejęciem kościoła przez prawosławie.

<sup>48</sup> APL, List do Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie, Urząd Wojewódzki Lubelski, nr zesp. 403, Projekt odbudowy wież kościelnych w Leśnej Podlaskiej (pow. bialski) 1936, sygn. 345, k. 3.

<sup>49</sup> APL, Zatwierdzenie projektu L: KBJ4/6/147, Urząd Wojewódzki Lubelski, nr zesp. 403, Projekt odbudowy wież kościelnych w Leśnej Podlaskiej (pow. bialski) 1936, sygn. 345, k. 4.

nej<sup>50</sup>. Po zatwierdzeniu planów przez władze Województwa i Kurii Diecezjalnej, na wiosnę 1937 roku planowano rozpocząć prace.

Dopiero zapiski z 1937 roku dają odpowiedź na pytanie, co działo się z poprzednimi projektami odbudowy, m.in. z tymi z 1935 roku. Wcześniejszy projekt z 1926 i dwa inne z 1935 roku „nie zostały przyjęte”<sup>51</sup>. Odnośnie do planu z 1926 roku wiemy, iż nie mógł zostać zrealizowany z powodu zbyt ciężkiej konstrukcji. Nie wiadomo, jaka była przyczyna rezygnacji z planów z 1935 roku.

W czerwcu 1936 roku rozpoczęto wreszcie prace przy odbudowie północno-wschodniej wieży. „[...] rozebrano postawioną przez mniszki nadbudówkę bizantyjską”<sup>52</sup>. Pracami wykonawczymi kierował Paweł Ignatowski z Brześcia „majster budowlany pod kierownictwem budowniczego inż. Bogusława Chmielowca z Brześcia”<sup>53</sup>. Do grudnia 1937 roku wykonano nadbudowę nowego piętra wieży z cegły dziurawki (sprowadzono ją z Łukowa) – według zaleceń Szyszko-Bohusza. Należało użyć lekkiego materiału, by nie obciążać fundamentów. Prace budowlane wykonywano bardzo sprawnie. O. Markiewicz 19 lipca wysłał list<sup>54</sup> do konstruktora, w którym prosił o „jak najrychlejsze” wykonanie obliczeń statystycznych, gdyż jeśli „wspomniane obliczenia nie nadejdą robotnicy nie będą mieli co robić”. Na konstrukcji żelbetowej ustawiono wiązanie drewniane. Dalsze prace zaczęto w styczniu 1938 roku, trwały one aż do września. 30 września zakończyło się przykrywanie dachu blachą. W 1939 roku otynkowano tylko połowę wieży. Wraz z wybuchem wojny 1 września roboty przerwano. Narastający niepokój powodowany przez krążące samoloty, zrzucone bomby (jedną zrzuciono w samej Leśnej), nie tworzył sprzyjających warunków do prowadzenia prac budowlanych. 11 czerwca 1940 roku przystąpiono do ponownego tynkowania wieży, które zakończono 18 września. W tym dniu po wieloletnich zmaganiach ukończono prace nad północno-wschodnią wieżą. Do 20 października zostały rozebrane rusztowania<sup>55</sup>.

---

<sup>50</sup> APL, List Wojewody Lubelskiego do proboszcza parafii w Leśnej Podlaskiej o. Piotra Markiewicza, Urząd Wojewódzki Lubelski, nr zesp. 403, Projekt odbudowy wież kościelnych w Leśnej Podlaskiej (pow. bialski) 1936, 26 sierpnia 1936, sygn. 345, k. 5.

<sup>51</sup> ALP, Roboty w kościele i klasztorze od 1923 do 1975, nr zesp. 99.

<sup>52</sup> Tamże.

<sup>53</sup> Tamże. Zob. AJG, Kronika klasztoru OO. Paulinów..., s. 126, sygn. 3325.

<sup>54</sup> Archiwum Państwowe w Krakowie (dalej cyt.: APK), Sz-Boh, sygn. 165, nr zesp. 31.

<sup>55</sup> ALP, Roboty w kościele i klasztorze od 1923 do 1975, nr zesp. 99.

## ANALIZA PROJEKTÓW SZCZYTÓW

W analizowanych materiałach archiwalnych można odnaleźć odrębny wątek dotyczący przebudowy szczytu kościoła leśniańskiego. Notatka zawarta w „Roboty w kościele i klasztorze”<sup>56</sup>, dotycząca rozpoczęcia prac przy szczycie, opatrzona jest datą 7-10 lipca 1926 roku. Prace zostały przerwane z powodu braku planów. 20 lipca zapisano, iż „Architekt powiatowy nie chce zrobić planów<sup>57</sup>, nie uproszono p. Szyszko-Bohusza, aby się tem zajął”<sup>58</sup>. Na ten moment nie wiadomo, co było przyczyną zmiany decyzji Szyszko-Bohusza. Wpływ mogła mieć interwencja o. Piotra Markiewicza, który miał doświadczenie prac z Szyszko-Bohuszem na Jasnej Górze. 1 września zapisano, iż „P. Szyszko-Bohusz przygotował plany na kościół i 5 IX posłano je do Lublina przez Janów do zatwierdzenia”<sup>59</sup>. Był to początek współpracy leśniańskich paulinów z Szyszko-Bohuszem.

Wiemy, że już 20 września 1926 roku rozpoczęto prace budowlane i w tym czasie „[...] plany z powrotem wróciły dla podklejania”<sup>60</sup>. Najprawdopodobniej wtedy zdecydowano o wprowadzeniu zmian w szczycie, o czym zapewne zdecydował przeor o. Aleksander Łaziński. Według zapisków z 2 października 1926 roku „przerwano budowanie szczytu z tego powodu, że plany nie przysły i nie wiadomo jaki zostanie [nieczytelne] na herb na szczycie [...] Rusztowania zostały”<sup>61</sup>. 19 października 1926 roku przyszło zawiadomienie z Lublina, że plany zostały zatwierdzone przez konserwatora<sup>62</sup>. Nie wiadomo jednak, jak one wyglądały. Prawdopodobnie nadchodząca zima miała wpływ na przerwanie prac budowlanych kontynuowanych za nowego przeora o. Szczepana Szawaryna.

O. Szczepan został przeorem leśniańskim 21 grudnia 1926 roku. Zaproponował zmiany w planie szczytu i kontynuując myśl swojego poprzednika o. Aleksandra Łazińskiego „postanowił się najprzód przeprowadzić uplanowany projekt o. Aleksandra”<sup>63</sup>. W samym szczycie fasady, w niszy zakończonej konchą, zamiast zaprojektowanego herbu paulinów, miała znaleźć się

---

<sup>56</sup> Tamże.

<sup>57</sup> Z kontekstu wynika, iż prawdopodobnie chodzi o plany dotyczące całego kościoła.

<sup>58</sup> ALP, Roboty w kościele i klasztorze...

<sup>59</sup> Tamże.

<sup>60</sup> Tamże.

<sup>61</sup> Tamże.

<sup>62</sup> Tamże.

<sup>63</sup> Tamże.

figura Niepokalanego Poczęcia NMP Szczyt przebudowano w 1927<sup>64</sup> roku według projektu Adolfa Szyszko-Bohusza z 1926 roku.

Ostatecznie realizacja nie została wykonana według wspomnianego wyżej projektu z 1926 roku. Wobec tego prawdopodobnie istnieje plan, do którego autorce artykułu nie udało się dotrzeć. Czy na pewno był to plan Szyszko-Bohusza? Jeśli nie, to czyjego autorstwa? Wątpliwość budzi fakt, iż w kolejno powstałych projektach propozycje szczytów Adolfa Szyszko-Bohusza różnią się. Zaproponowany szczyt, chociażby z 21 października 1935 roku (il. 23) jest zupełnie inną propozycją od pozostałych. Jeśli w 1927 roku doszło do przebudowy szczytu, to w jakim celu Szyszko-Bohusz proponował kolejno inne projekty? Jest prawdopodobne, że mimo iż szczyt został zrealizowany według jego projektu, poszukiwał on jeszcze lepszego rozwiązania. Jak na razie te pytania pozostają bez odpowiedzi.

Z 20 kwietnia 1927 pochodzi zapis:

Tymczasem przedłożyli oferty na odbudowanie dalsze szczytu, nawy środkowej oraz wiązania dachów na nawach bocznych kościoła majstrowie Kwiatkowski i Ignatowski. Przyjęto ofertę Ignatowskiego na sumę 3.270 tys. Roboty około odbudowania szczytu kościoła rozpoczęto w dniu 20 kwietnia tj. w środę wielkanocną. Zmieniono projekt Szyszko-Bohusza i zamiast projektowanego herbu Zakonu oo. Paulinów zaprojektowano olbrzymią statuetę Niepok. Pocz. NMP W tym celu trzeba było jeszcze nieco rozebrać muru szczytu, aby w tym miejscu wymurować niszę na statuetę. Roboty do wymurowywania szczytu i gzymsów (bez tynkowania) trwały do dnia 25 maja, pracowało dwóch mularzy. Robota była żmudna<sup>65</sup>.

W projekcie Szyszko-Bohusza zaproponowane przez o. Szawaryna zmiany zostały uwzględnione dopiero 8 lutego 1935 roku (il. 6). Szczyt zamknięty od góry trójkątnie pozostał uskokowy, gierowany i dwukrotnie załamany. W centrum umieszczono płytką niszę, okoloną gzymsem, z lekko wysuniętym cokołem od dołu. Zamiast herbu paulinów zaprojektowano w niszy postać (prawdopodobnie Niepokalanie Poczęta) z aureolą z gwiazd. Powyżej niszy umieszczono otwór elipsoidalny. Szczyt wieńczył postument z krzyżem łacińskim na kuli. Przyczółek zwieńczenia był dwukrotnie gierowany, analogicznie do niższych kondygnacji.

---

<sup>64</sup> *Katalog zabytków sztuki w Polsce. Seria nowa*, red. M. Kałamajska-Saeed, t. VIII: *Województwo lubelskie, z. 2. Powiat Biała Podlaska*, red. i oprac. K. Kolendo-Korczakowa, A. Oleńska i M. Zgliński, Warszawa 2006, s. 153.

<sup>65</sup> ALP, Roboty w kościele...

Należy stwierdzić, iż Szyszko-Bohusz przekształcał elementy architektury minionych epok przekładając je na swój „język”. W innowacyjny, indywidualny sobie sposób łączył części różnych obiektów w sposób niekoniecznie powielający znane formy.

Reasumując, projekty posiadają cechy barokowe, takie jak gruszkowate hełmy, miękkość, zaokrąglenia. Wystąpił lubiany w baroku motyw balustrady, plastycznie uboga ściana, a także współdziałanie między masą fasady a wolną przestrzenią zewnętrzną. W kompozycji przestrzennej wystąpiło potęgowanie kontrastów, związane z przeciwstawieniem „przestrzeni powietrznych z przestrzeniami materialnymi”<sup>66</sup>.

Adolf Szyszko-Bohusz był wybitną osobowością okresu międzywojennego, łączoną z tradycyjnym i innowacyjnym nurtem w architekturze. Stanisław Turczyński, komentując działalność architekta, miał stwierdzić, iż „nawiązywał [on] do najlepszych tradycji budownictwa o charakterze polskim i usiłował zerwać z tradycją w celu przeprowadzenia idei nowych poglądów architektonicznych”<sup>67</sup>. Słowa te można odnieść do leśniańskich projektów. Badane pod kątem problematyki tradycji i innowacji projekty te odśłoniły swoją autobiograficzną naturę oraz pozwoliły zrekonstruować prawdopodobną drogę ich powstawania.

Architekt twórczo podjął się leśniańskiej realizacji, tworząc projekty nacechowane z jednej strony artystyczną indywidualnością, z drugiej zaś świadczące o świadomym i celowym wykorzystaniu historycznych form stylowych<sup>68</sup>. Z przeprowadzonych analiz jasno wynika, że w projektach znalazło się wiele nawiązań do tradycji<sup>69</sup>.

Usytuowanie projektów w świetle ich historii sugeruje, iż architekt tworzył je stopniowo, etapami, dopuszczając modyfikacje, co służyło poszukiwaniu najefektywniejszych rozwiązań. Sięgając po formy tradycyjne, odwoływał się przede wszystkim do kresowych oraz paulińskich kościołów późnobarokowych. Żaden z projektów nie był przy tym kopią fasady świątyni stanowiącej źródło inspiracji, lecz raczej jej interpretacją z zachowaniem własnej indywidualności twórczej artysty. Materiały archiwalne pozwoliły znaleźć odpowiedź

---

<sup>66</sup> B o h d z i e w i c z, *Zagadnienie formy...*, s. 80.

<sup>67</sup> S. T u r c z y ń s k i, *Adolf Szyszko-Bohusz. Ku upamiętnieniu 40 lat twórczości artystycznej i 30 lat pracy nad odbudową Wawelu*, [w:] *Wystawa Jubileuszowa Adolfa Szyszko-Bohusza w Pałacu Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie, grudzień 1946-styczeń 1947*, przedm. S. Turczyński i wspomnienie H. Jasiński, Kraków 1946, s. 7.

<sup>68</sup> D e t t l o f f, *Odbudowa i restauracja...*, s. 162.

<sup>69</sup> Tamże, s. 394.

na pytania dotyczące działalności architektonicznej Adolfa Szyszko-Bohusza w Leśnej Podlaskiej. Uzyskano także wiadomości dotyczące etapów prac budowlanych prowadzonych przy leśniańskim kościele.

Projekty fasady kościoła OO. Paulinów w Leśnej Podlaskiej można podzielić na te, w których wyraźnie zaznaczyło się intensywne poszukiwanie najlepszego rozwiązania architektonicznego oraz na te odzwierciedlające moment, w którym architekt osiągnął wersję satysfakcjonującą, wprowadzał już tylko drobne poprawki. Stosunkowo długi okres powstawania projektów mógł wynikać także z faktu, iż w tym samym czasie Szyszko-Bohusz kończył inne realizacje. Wpływ na sytuację mogły mieć również względy finansowe – artysta był na tyle dobrze sytuowany, że nie musiał spieszyć się z realizacją zamówienia.

Śledzenie historii powstawania projektów leśniańskich pozwoliło potwierdzić opinie o Szyszko-Bohuszu jako niezwykle pracowitej indywidualności artystycznej, posiadającej ogromną wiedzę i niemniejszy talent. Osobowość i talent Adolfa Szyszko-Bohusza miały niewątpliwy wpływ na kształt projektów leśniańskich. Był on zwolennikiem kontynuowania stylów architektonicznych minionych epok, ale przetwarzał je na sobie współczesny. W świetle powyższych ustaleń jasne staje się, iż w analizowanych tu projektach autor w twórczy sposób czerpał z tradycji barokowej. Dzięki odkryciu możliwych źródeł inspiracji można zrekonstruować pewną logikę artystycznych poszukiwań, wyraźnie ukierunkowaną ku późnobarokowej architekturze Kresów oraz ku architekturze kościołów paulińskich.

#### SPIS ILUSTRACJI

1. Leśna Podlaska, kościół, widok od ul. O. Konstantego Moszyńskiego (fot. M. Iwanek).
2. Leśna Podlaska, kościół, wieża północno-wschodnia (fot. M. Iwanek)
3. Leśna Podlaska, wieża południowa (fot. M. Iwanek)
4. Projekt wrzesień 1926, ALP (fot. M. Markowski)
5. Projekt wrzesień 1926, fragm., ALP (fot. M. Markowski)
6. Projekt luty 1935, ALP (fot. M. Markowski)
7. Projekt październik 1935, ALP, (fot. M. Markowski)
8. Projekt październik 1935, herb paulinów, fasada, ALP, (fot. M. Markowski)
9. Projekt kwiecień 1936, ALP, (fot. M. Markowski)
10. Projekt maj 1936, ALP, (fot. M. Markowski)
11. Projekt bez datacji, ALP, (fot. M. Markowski)

12. Projekt czerwiec 1936, ALP, (fot. M. Markowski)
13. Projekt wrzesień 1926, fragm. wieży, ALP, (fot. M. Markowski)
14. Projekt luty 1935, fragm. wieży, ALP, (fot. M. Markowski)
15. Projekt październik 1935, fragm. wieży, ALP, (fot. M. Markowski)
16. Projekt kwiecień 1936, fragm. wieży, ALP, (fot. M. Markowski)
17. Projekt maj 1936, fragm. wieży, ALP, (fot. M. Markowski)
18. Projekt bez datacji, fragm. wieży, ALP, (fot. M. Markowski)
19. Projekt bez datacji, fragm. wieży, ALP, (fot. M. Markowski)
20. Projekt czerwiec 1936, fragm. wieży, ALP, (fot. M. Markowski)
21. Projekt wrzesień 1926, szczyt, ALP, (fot. M. Markowski)
22. Projekt luty 1935, szczyt, ALP, (fot. M. Markowski)
23. Projekt październik 1935, szczyt, ALP, (fot. M. Markowski)
24. Projekt kwiecień 1936, szczyt, ALP, (fot. M. Markowski)
25. Projekt bez datacji, szczyt, ALP, (fot. M. Markowski)
26. Projekt czerwiec 1936, szczyt, ALP, (fot. M. Markowski)
27. Kościół w Leśnej Podlaskiej, stan z okresu przebudowy na cerkiew prawosławną, ALP, (fot. M. Iwanek)
28. Kościół w Leśnej Podlaskiej, stan po przebudowie szczytu, ALP, (fot. M. Iwanek)

## BIBLIOGRAFIA

### I. OPACOWANIA

- B o b e r s k i J., Wydział Architektoniczny, [w:] Politechnika Lwowska 1844-1945, red. R. Szewalski, Wrocław 1933, s. 192.
- B o h d z i e w i c z P., Zagadnienie formy w architekturze baroku, Lublin 1961.
- B o r u s i e w i c z - L i s o w s k a M., Nurty twórczości architektonicznej Adolfa Szyszko-Bohusza, „Teka Komisji Urbanistyki i Architektury” 9(1977), s. 131-137.
- D e t t l o f f P., F a b i a ń s k i M., F i s c h i n g e r A., Zamek królewski na Wawelu. Sto lat odnowy (1905-2005), Kraków 2005.
- D e t t l o f f P., Odbudowa i restauracja zabytków architektury w Polsce w latach 1918-1930. Teoria i praktyka, Kraków 2006.
- G a c z o ł A., Szyszko-Bohusz Adolf, [w:] Polski Słownik Biograficzny Konserwatorów Zabytków, red. H. Kondziela, H. Krzyżanowska, z. 2, Poznań 2006, s. 255-257.
- J a r o s z e w s k i T. S., K o w a l c z y k J., Kilka uwag o grupie późnobarokowych kolumnowych fasad kościelnych w Polsce, „Biuletyn Historii Sztuki” 21(1959), nr 3-4, s. 384-390.



- Katalog zabytków sztuki w Polsce. Seria nowa, red. M. Kałamajska-Saeed, t. VIII: Województwo lubelskie, z. 2, Powiat Biała Podlaska, red. i oprac. K. Kolendo-Korczakowa, A. Oleńska, M. Zgliński, Warszawa 2006.
- Ł o z i ń s k i J., Pomniki sztuki w Polsce, t. III, Mazowsze i Podlasie, Warszawa 1999.
- M a r a ś k i e w i c z J., Leśna Podlaska. Architektura kościoła, Biała Podlaska 1983.
- P u r c h l a J., Zamek Prezydenta RP w Wiśle. Pomiędzy tradycją II i III Rzeczypospolitej, [w:] Zamek Prezydenta w Wiśle, red. J. Purchla, tłum. T. Bałuk-Ulewiczowa, Kraków 2005, s. 7-10.
- S z a f r a n i e c K., Decus Podlachiae – ozdoba Podlasia. Sanktuarium Matki Boskiej Leśniańskiej (1683-1983), Warszawa 1981.
- S t a c h o w s k i A. H., Szyszko-Bohusz, [w:] Encyklopedia Krakowa, red. A. H. Stachowski, Warszawa–Kraków 2000, s. 965.
- S z y s z k o - B o h u s z A., O znaczeniu tradycji w architekturze dzisiejszej, „Architekt” 12(1911), z. 4-5, s. 55.
- T u r c z y ń s k i S., Adolf Szyszko-Bohusz. Ku upamiętnieniu 40 lat twórczości artystycznej i 30 lat pracy nad odbudową Wawelu, [w:] Wystawa Jubileuszowa Adolfa Szyszko-Bohusza w Pałacu Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie, grudzień 1946-styczeń 1947, przedm. S. Turczyński, wspomnienie H. Jasiński, Kraków 1946.
- W r z e s z c z M., Z b u d n i e w e k J., Leśna Podlaska, [w:] Encyklopedia Katolicka, t. X, Lublin 2004, s. 868-870.

## II. ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

### 1. Archiwum Diecezjalne w Siedlcach (ADS).

Zespół Lit. Z Dział III T. I Akta ogólne OO. Paulinów.

Zespół N. II 2 Akta Kurji Diecezjalnej Podlaskiej, Parafia Leśna, zacc. dn. 3 IX 1917 r., do 5 I 1936 r., N. II 2.

Nr 2028 List do Komisarza Rządowego Powiatu Janowskiego, z dn. 29 VIII 1919 r.

Nr 3/20 List do Kurji Biskupiej Podlaskiej w Siedlcach, z dn. 18 IX 1919 r.

Nr 369 List do Jego Ekscelencji Księdza Biskupa, Pasterza Diecezji Podlaskiej w Siedlcach, z dn. 28 V 1921.

Nr 2989 List do W. O. Aleksandra Łazińskiego, Administratora Parafji Leśna, z dn. 11 VIII 1923.

Nr 3610 Kosztorys Preliminarz na restaurację kościoła w Leśnej na Podlasiu, powiatu konstantynowskiego woj. lubelskiego, 9 X 1923 r.

Nr 3011/27 Protokół zawiązania Komitetu Budowy, 18 IV 1927.

Nr 2/5 List do Jego Ekscelencji Pasterza Diecezji Podlaskiej w Siedlcach, 10 I 1927 r.

Nr 3011 List do Jego Ekscelencji Księdza Biskupa, Pasterza Diecezji Podlaskiej w Siedlcach, 25 IV 1927.

Nr 3685 List o. Piotra Markiewicza do ks. bpa H. Przeździeckiego, 24 VII 1935.

Nr 836 Protokół wizyty dziekańskiej, 15 X 1935.

Bez numeru, Inwentarz kościoła i beneficjum Leśny, 30 VII 1920.

Zespół Lit. L Dział IV Nr 2 T. III, Akta Parafii w Leśnej dekanatu janowskiego.

Nr 3/85 List do Prześwietnej Kurji Diecezjalnej w Siedlcach, 20 VI 1936.

## 2. Archiwum Jasna Góra (AJG)

Zespół nr 3325 Kronika Klasztoru OO. Paulinów w Leśnej Podlaskiej od r. 1919-1954 r. rozpoczęta od objęcia przez OO. Paulinów (przez o. Aleksandra Łazińskiego).

## 3. Archiwum oo. Paulinów w Leśnej Podlaskiej (ALP)

Zespół nr 65 Inwentarz kościoła parafii Leśna od 1920 r. a mianowicie:

1. Kaplicy w Bukowicach.

2. Kościoła w Leśnej – wraz z dodatkiem od roku 1920 do roku 1931-1956.

Zespół nr 99 Roboty w kościele i klasztorze od 1923 do 1975.

## 4. Archiwum Państwowe w Lublinie (APL)

Zespół nr 403 Urząd Wojewódzki lubelski: Wydział V Komunikacyjno- Budowlany. Okręgowa Dyrekcja Robót Publicznych 1919-1939

sygn. 344. Plany przebudowy Klasztoru w Leśnej Podl. (pow. bialski), 1928.

sygn. 344 Uchwała 153 z dnia 7 września 1926, k. 5.

sygn. 344, Opinia Wojewody Lubelskiego L. 6434, k. 4.

sygn. 345, List do Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie, k. 3.

sygn. 345, Zatwierdzenie projektu nr 3185, k. 5.

sygn. 345, List Wojewody Lubelskiego do proboszcza parafii w Leśnej Podlaskiej o. Piotra Markiewicza, k. 5.

sygn. 345, Zatwierdzenie projektu L: KBJ4/6/147 24 lipca 1936, k. 4.

Zespół nr 47 Inwentarz zespołu (zbioru) akt Zarządu Gm. Witulin z lat 1919-1944 pow. Biała Podl.

### ADOLF SZYSZKO-BOHUSZ'S ARCHITECTONIC PROJECTS FOR THE PAULINE CHURCH IN LEŚNA PODLASKA

#### S u m m a r y

The article is devoted to Adolf Szyszko-Bohusz's activities for the church in Lesna Podlaska. Seven projects created by the author were treated in a special way. They date back to 1st of September 1926, 8th of February 1935, 21st of October 1935, 18th of April 1936, 8th of May 1936, 15th of June 1936 and the date of one of them is not specified. As there is no

much study devoted to this subject, and only a little information is scattered on various texts, the author decided to make research in this field. We can divide the projects in two groups. The first one is about the projects with completely different formal and stylistic features. The second is about the projects, in which the structure was stated, but only the details of the tower's outlook and their baroque helmets were changed. The project itself presents an interesting collection of the tower variants, in particular those which are connected with the concave-convex facade. The historical context, in which the project arose, was also discussed. The history of church and its evolution connected with the annexation, which innovated and changed the church, was also discussed in detail. The source materials from various Polish archives were prominent for the existence of the article.

In the article an analysis was also made of the tower gable, which is a part of Lesnianski church. The aspect of cooperation of Paulins, which took place not only in Lesna Podlaska, was underlined. It can be noticed that the architect connected various parts of objects in an individual and innovative way, not necessary multiplying well known forms.

**Słowa kluczowe:** Adolf Szyszko-Bohusz, Leśna Podlaska, Paulini, architektura.

**Key words:** Adolf Szyszko-Bohusz, Leśna Podlaska, Pauline, architecture.



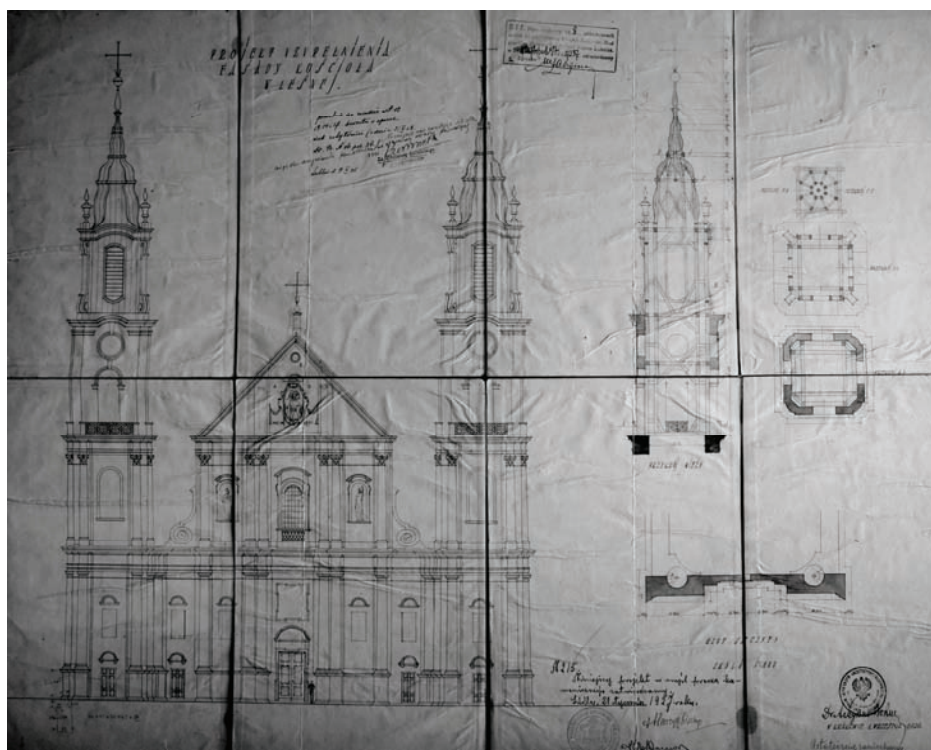
1. Leśna Podlaska, kościół, widok od ul. O. Konstantego Moszyńskiego (fot. M. Iwanek)



2. Leśna Podlaska, kościół,  
wieża północno-wschodnia (fot. M. Iwanek)



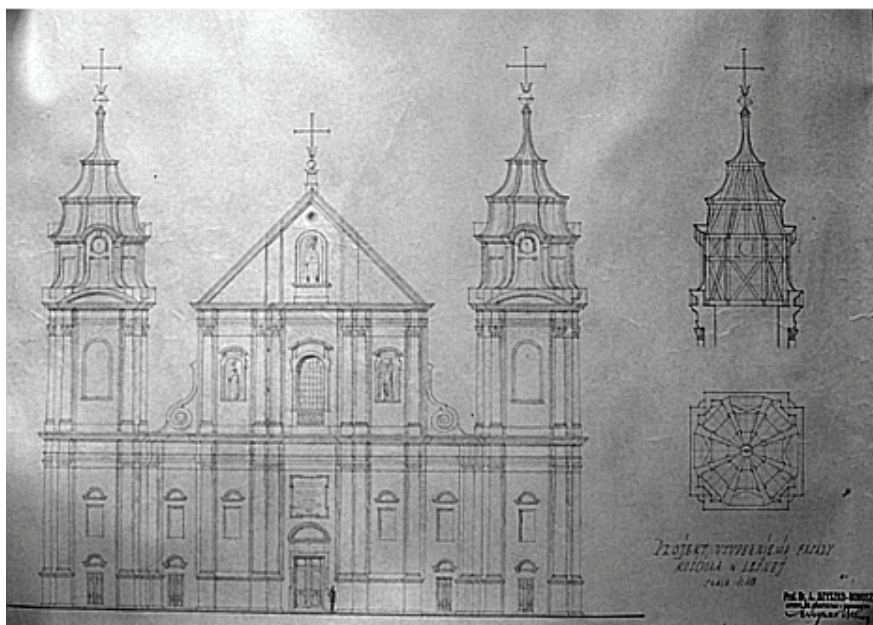
3. Leśna Podlaska,  
wieża południowa (fot. M. Iwanek)



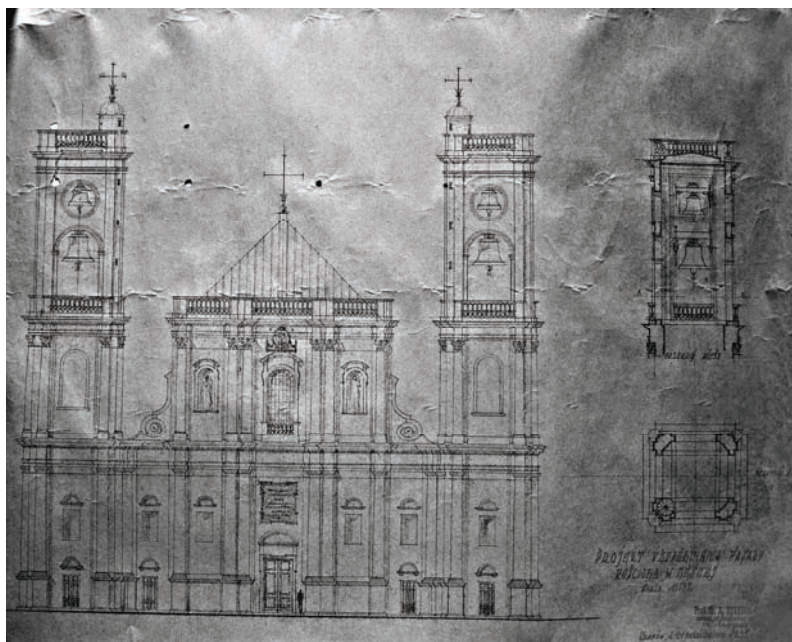
4. Projekt wrzesień 1926, ALP (fot. M. Markowski)



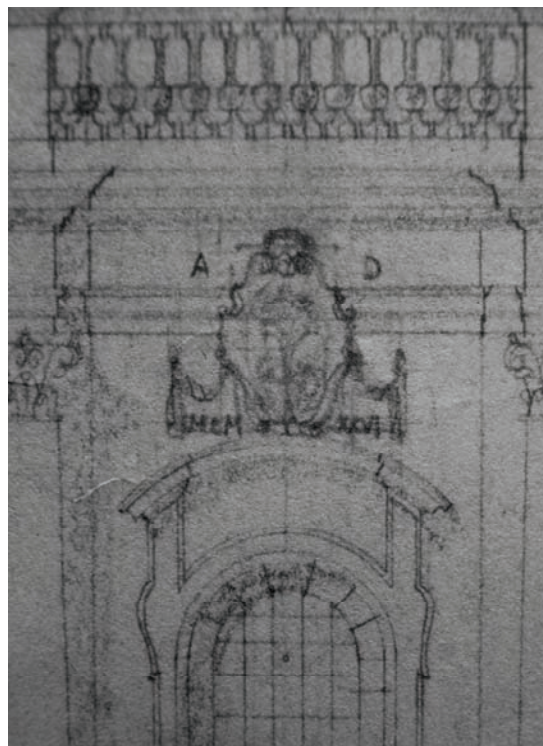
5. Projekt wrzesień 1926, fragm., ALP  
(fot. M. Markowski)



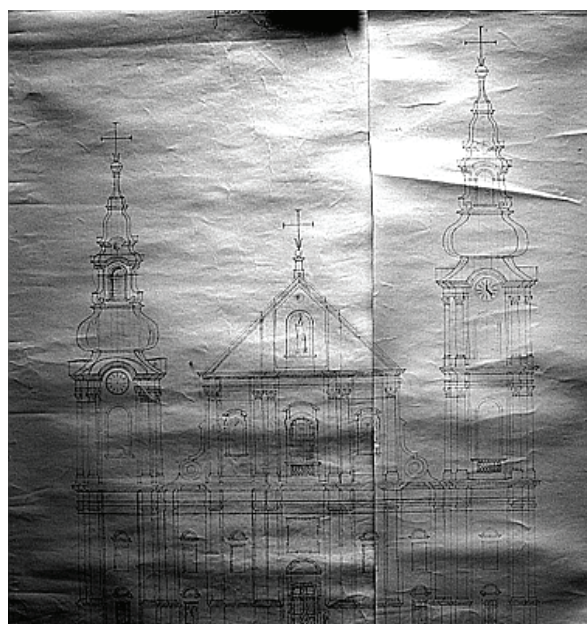
6. Projekt luty 1935, ALP (fot. M. Markowski)



7. Projekt październik 1935, ALP (fot. M. Markowski)



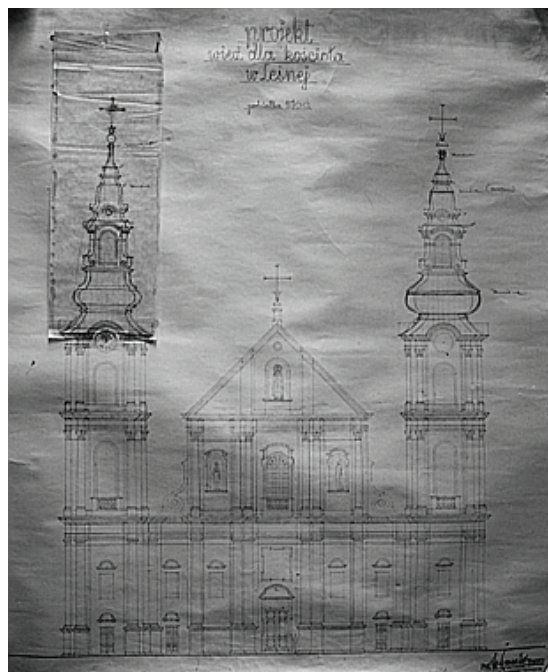
8. Projekt październik 1935,  
herb paulinów, fasada, ALP  
(fot. M. Markowski)



9. Projekt kwiecień 1936,  
ALP (fot. M. Markowski)

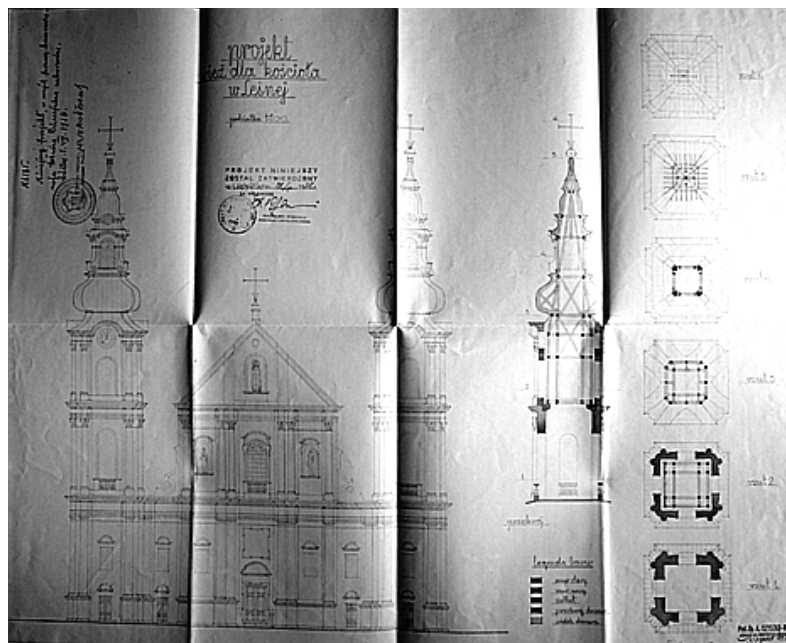


10. Projekt maj 1936, ALP (fot. M. Markowski)



11. Projekt bez datacji, ALP (fot. M. Markowski)





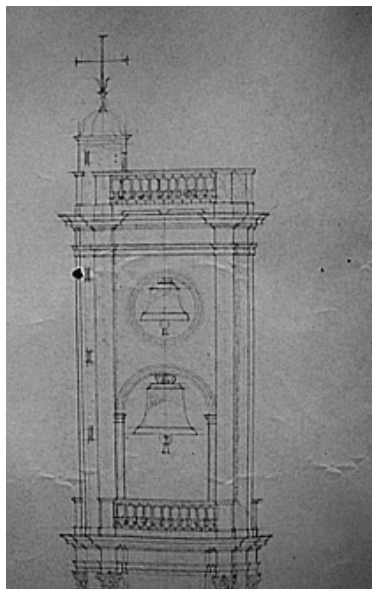
2. Projekt czerwiec 1936, ALP (fot. M. Markowski)



13. Projekt wrzesień 1926, fragm. wieży, ALP (fot. M. Markowski)



14. Projekt luty 1935, fragm. wieży, ALP (fot. M. Markowski)



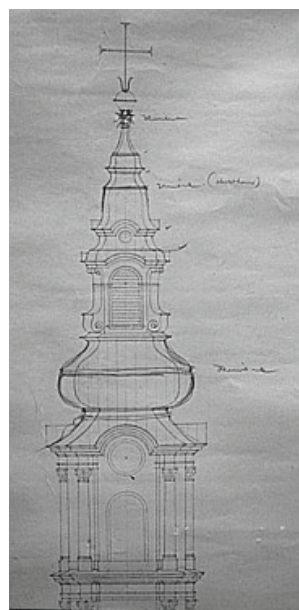
15. Projekt październik 1935,  
fragm. wieży, ALP  
(fot. M. Markowski)



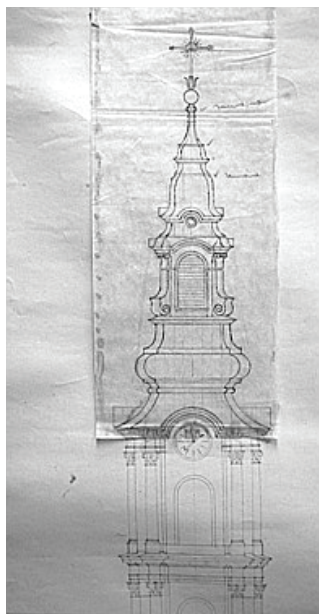
16. Projekt kwiecień 1936,  
fragm. wieży, ALP  
(fot. M. Markowski)



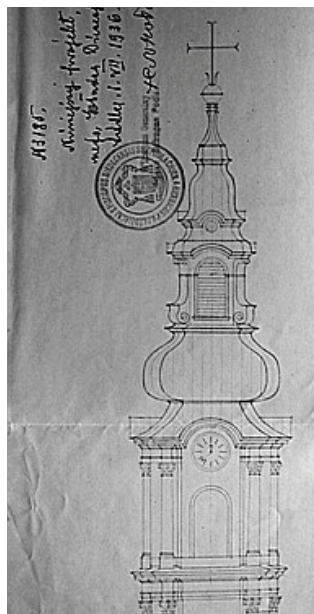
17. Projekt maj 1936,  
fragm. wieży, ALP  
(fot. M. Markowski)



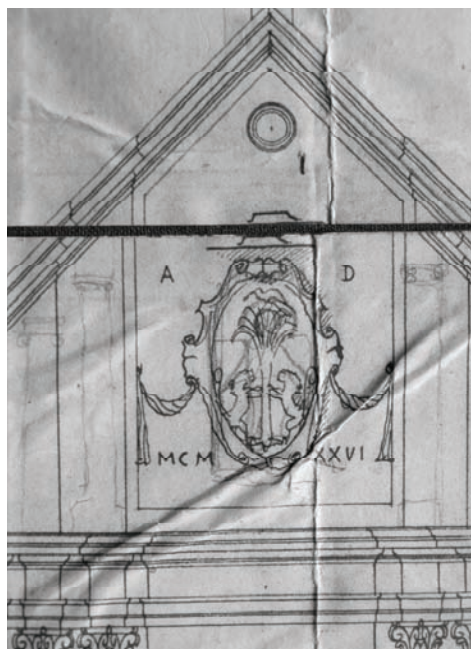
18. Projekt bez datacji,  
fragm. wieży, ALP  
(fot. M. Markowski)



19. Projekt bez datacji,  
fragm. wieży, ALP  
(fot. M. Markowski)



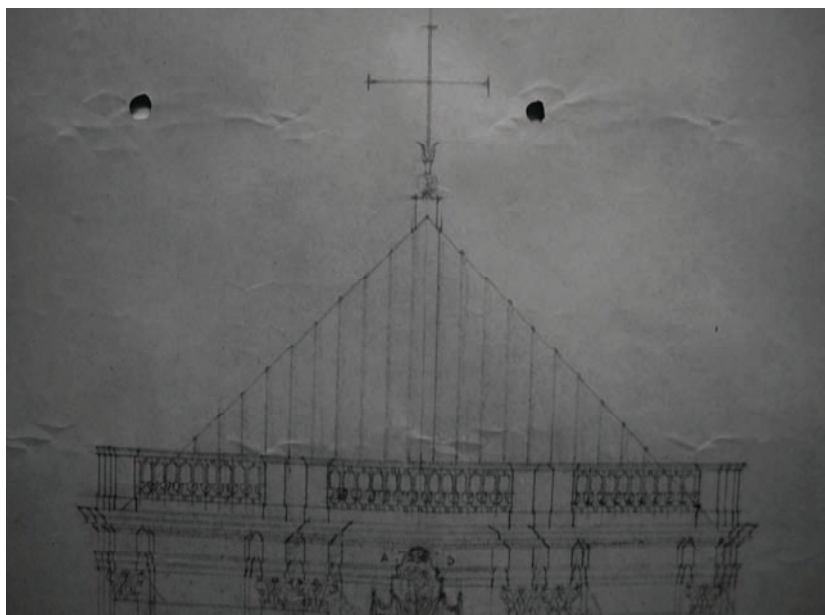
20. Projekt czerwiec 1936,  
fragm. wieży, ALP  
(fot. M. Markowski)



21. Projekt wrzesień 1926,  
szczyt, ALP  
(fot. M. Markowski)



22. Projekt luty 1935, szczyt, ALP (fot. M. Markowski)



23. Projekt październik 1935, szczyt, ALP (fot. M. Markowski)



24. Projekt kwiecień 1936, szczyt, ALP (fot. M. Markowski)



25. Projekt bez datacji,  
szczyt, ALP  
(fot. M. Markowski)



26. Projekt czerwiec 1936, szczyt, ALP (fot. M. Markowski)



27. Kościół w Leśnej Podlaskiej, stan z okresu przebudowy na cerkiew prawosławną, ALP (fot. M. Iwanek)



28. Kościół w Leśnej Podlaskiej, stan po przebudowie szczytu, ALP (fot. M. Iwanek)